

Euroopan itälaajenemisen vaikutuksista Suomen työmarkkinoihin: Onko odotettavissa muuttoryntäystä Virosta?

Sari Greijus

Tämä artikkeli perustuu Työministeriölle tekemääni tutkimukseen, jonka tavoitteena oli esittää arvio siitä, kuinka itälaajentuminen ja työvoiman vapaa liikkuvuus tulevat vaikuttamaan Suomen työmarkkinoihin. Painopiste selvityksessä annettiin Viron alueelta Suomeen kohdistuvalle muuttopaineelle. Tutkimuksen toisena tavoitteena oli esittää tilastojen pohjalta selvitys Viron taloudellisesta ja demografisesta tilanteesta sekä muista muuttoliikkeen vaikuttavista tekijöistä, kuten työllisyystilanteesta.

Tulevaisuudessa tapahtuvan muuttoliikkeen ennustaminen on aina vaikeaa, koska siihen vaikuttavat useat eri tekijät. Keskeisimmät seikat ovat maiden väliset palkka- ja elintasoerot sekä kohdemaan työmarkkinatilanne. Palkkaerojen ja työmarkkinatilanteen lisäksi muuttopäättökseen syntyyn vaikuttavat työmarkkinatilanne lähtömaassa, alueiden maantieteellinen läheisyys, maastamuuton perinteinen kohdentuminen ja olemassa olevat

etnisyyteen tai sukulaisuuteen perustuvat verkostot, etniset tai poliittiset ongelmat, kulttuuri- ja kielierot sekä käsitykset kotimaan tulevasta taloudellisesta ja sosiaalisesta kehityksestä (European Commission 2001).

Taustaa ja lähtökohdat liikkuvuudelle Euroopassa

Liikkuvuus Euroopan Unionin sisällä on vähäistä. Vain hieman yli viisi prosenttia unionin vakinaisesta väestöstä asuu sellaisessa jäsenvaltiossa, jonka kansalaisia he eivät ole. Näistä ihmisistä vain noin kolmannes on EU:n kansalaisia. Siten ainoastaan alle kaksi prosenttia EU:n kansalaisista asuu jossakin muussa unionin jäsenvaltiossa. Vuositasolla kokonaismuuton Euroopan Unionin sisällä on arveltu koskettavan noin 0,75 prosenttia vakinaisesta väestöstä. Näistä 25 % on paluumuuttajia ja 20 % on jonkun toisen EU-maan kansalaisia. Tämä tarkoittaa, että EU-kansalaisten liikkuvuus unionin sisällä on alle 0,4 prosenttia sen vakinaisesta väestöstä eli noin 1,5 miljoonaa ihmistä. Vastaava luku Yhdysvalloissa on noin kuusinkertainen. Vaikka alueet eivät

olekaan suoraan verrannolliset muuttovirtojen eikä muuttosyiden osalta, niin silti tilastot osoittavat, että liikkuminen on tavallisempaa USA:ssa. Vuonna 1998 muuttoliike Yhdysvaltojen eri osavaltiojen välillä oli noin 2,4 prosenttia väkiluvusta (CEC 2001).

Kaikilla EU:n jäsenmaiden kansalaisilla on yhtäläiset mahdollisuudet hakeutua töihin missä unionimaassa tahansa. Vapaasti liikkuva työvoima EU:n alueella muodostaa kuitenkin erittäin pienen osan kaikesta työvoimasta. Vaikka vaihtelut eri jäsenmaiden välillä ovat suhteellisen suuria, on niiden työvoimasta keskimäärin vain 3–4 prosenttia ulkomaan kansalaisia (Koivukangas 1998). Erot tässä suhteessa ovat huomattavia. Esim. Luxemburgissa työntekijöistä joka kolmas on ulkomaan kansalainen, kun taas Suomessa vastaavasti vain 1–2 prosenttia työvoimasta. Mielenkiintoista on se, kuinka EU:n jäsenyyttä hakevien Itä-Euroopan maiden mahdollinen liittyminen unioniin tulee vaikuttamaan työvoiman liikkumiseen. Aiempiä kokemuksia voidaan vain varovasti peilata tulevaisuuteen, mutta siitä huolimatta monet nyt esiin nousseista kysymyksistä ovat tuttuja menneisyydestä.

FM Sari Greijus teki Siirtolaisuusinstituutissa keväällä 2001 Työministeriölle tutkimuksen "Eurooppa laajenee – laajenevatko muuttovirrat?", johon artikkeli perustuu.

Suomen liittyminen Euroopan Unioniin ei merkittävästi lisännyt työntekijöiden muuttoa Suomeen muista jäsenvaltioista, vaikka sitä etukäteen pelättiin. Eniten muista jäsenmaista Suomeen kohdistunutta muuttoliikettä on ollut Ruotsista, josta on enimmäkseen palannut suomalaista syntyperää olevia ihmisiä. Suunta on pikemminkin ollut päinvastainen, sillä yhteiset työmarkkinat ovat houkutelleet erityisesti nuoria, koulutettuja ja kielitaitoisia suomalaisia muuttamaan työn perässä muualle Eurooppaan (Työministeriö 1998: 11). Mikäli Euroopan taloudellinen tilanne säilyy nykyisen kaltaisena, ei työvoiman liikkuvuudessa uskota tulevaisuudessakaan tapahtuvan suuria muutoksia.

Mitä opittiin Kreikan, Espanjan ja Portugalin liittyessä EU:iin?

Parhaiten nykytilanteeseen rinnastettavissa on Kreikan, Espanjan ja Portugalin liittyminen unionin jäsenvaltioiksi. Kreikka liittyi Euroopan Unioniin vuonna 1981 ja Espanja ja Portugali viisi vuotta myöhemmin. Tuolloin oli huoli laajamittaisesta työvoiman muutosta kyseisistä maista, minkä pelättiin vakavasti sekoittavan jäsenvaltioiden työmarkkinoita. Näitä pelkoja perusteltiin alueiden maantieteellisellä läheisyydellä, tuloeroilla, korkealla työttömyydellä ja muuttohalukkuudella eli tekijöillä, mitkä pitkälti yhdistetään käynnissä olevaan laajenemis-prosessiin. Yhtäläisyyksistä huolimatta myös eroja nykytilanteeseen oli huomattavasti. Näiden maiden kansalaisia asui paljon muissa EU-maissa jo

ennen maiden jäsenyyttä. Taloudellinen kuilu oli tämänhetkiseen verrattuna merkittävästi pienempi, ja työvoiman rakenne ja koko olivat erilaisia (European Commission 2001).

Espanjan ja Portugalin osalta sovittiin seitsemän vuoden siirtymäajasta. Tuona aikana muut valtiot saivat säilyttää ne rajoitukset, joita oli asetettu ennen unioniin liittymistä rajoittamaan uusien jäsenmaiden työntekijöiden pääsyä työmarkkinoille (Työministeriö 1998: 10). Ensimmäisinä jäsenyy vuosinaan molemmista maista muutti väkeä ulkomaille, suhteellisesti enemmän Portugalista. Muuttotappion huippu saavutettiin vuonna 1990 (Laukkanen 2001). Viiden vuoden kuluttua liittymisestä tilannetta tarkistettiin, ja siirtymäaikoja päätettiin lyhentää vuodella. Maiden väliset elintasoerot olivat kaventuneet, ja Etelä-Euroopan maat olivat itsekin alkaneet vastaanottaa muuttajia mm. Pohjois-Afrikasta (Työministeriö 1998: 10). Mielenkiintoinen havainto on, että vapaan liikkumisen rajoitusten poistuttua muutto Portugalista tyrehtyi, ja sen nettomuutto kääntyi voitolliseksi. Tämä käänsi siirtymäaikoja koskevat oletukset päällelleen (Laukkanen 2001). Siirtymäajan poistumisen oli ennakoitu lisäävän maastamuuttoa, mutta kehitys olikin päinvastainen. Espanjan osalta maastamuutto noudatti vastaavanlaista kaavaa.

Myöhemmin tehdyissä tutkimuksissa on havaittu, että Kreikan, Espanjan ja Portugalin liittyminen EU:iin ei aiheuttanut merkittäviä muutoksia muiden EU-maiden väestössä, työvoimassa tai maahanmuutossa (Työministeriö

1998: 10). Lisäksi on tärkeä huomata, että Espanjan ostovoima on edelleen 24 % ja Portugalin 31 % alle EU:n keskiarvon, mutta enää ei puhuta muuttopaineesta, ja netto-maahanmuutto on molemmissa maissa positiivinen (Laukkanen 2001).

Ennustuksia itälaajenemisen synnyttämistä muuttovirroista

Joidenkin keskeisten laajenemisen jälkeistä muuttoa arvioivien tutkimusten tuloksia on esitetty taulukossa 1, mistä on nähtävissä myös tulosten vaihtelevuus ja ennusteiden epävarmuus. Pitemmän ajan muuttopotentiali jäsenyyttä hakevista valtioista on arvioitu olevan noin 1 % nykyisen EU:n väestöstä, mutta tutkimusten välillä on suuria eroja. Tällainen tasapainoinen määrä uusien jäsenmaiden työntekijöitä saavutetaan vuosikymmeniä tasaisesti vähenevällä muuttovirralla. On arvioitu, että heti liittymisen jälkeisinä vuosina kahdeksasta vuonna 2003 jäsenyyttä hakevasta maasta muuttaisi 70 000–150 000 työntekijää vuosittain (mukana mahdollisesti seuraavia perheenjäseniä ei ole otettu tässä arvioissa huomioon). Lisäksi tutkimukset arvelevat jäsenehdokasvaltioiden kansalaisten suosivan huomattavassa määrin tilapäistyöntekoa, joka olisi kestoltaan joistakin kuukausista muutama vuoteen (European Commission 2001).

Euroopan komission EU:n tutkimusinstituuttien konsortiolla tehtämä selvitys (Brücker & Boeri 2000) on yksi kaikkein tarkemmista tutkimuksista. Se näyttää vahvistavan

Taulukko 1: Arviot muuttopotentialista jäsenyyttä hakevista maista* nykyisen unionin alueelle liikkumisen vapautuessa (European Commission 2001).

	Yhteensä	Vuotuinen muutto ensimm. 10 vuoden aik.
Brücker (DIW) ja Boeri (2000) (vain työntekijät)	860 000 (10 vuoden jälkeen)	70 000 laskien 30 000:een
Brücker (DIW) ja Boeri (2000) (kaikki muuttajat)	1,8 milj. (10 vuoden jälkeen)	200 000 laskien 85 000:een
Sinn (ifo) ja muut (2001)	2,7 milj. (15 vuoden jälkeen)	240 000 laskien 125 000:een
Walterskirchen (WIFO) ja Dietz (1998) (pysyvä muutto)		160 000 laskien 110 000:een)

* Jäsenyyttä vuonna 2003 tavoittelevat maat: Tšekki, Unkari, Puola, Slovakia, Slovenia, Viro, Latvia ja Liettua.

muiden tutkimusten tuloksia siitä, että kokonaisvaikutukset EU:n työmarkkinoille ovat rajalliset, sekä positiiviselta että negatiiviselta kannalta. Laajentuminen ei merkittävästi tule vaikuttamaan palkkoihin tai työllisyyteen unionin alueella. Tärkeää on myös huomata, että tämän tutkimuksen mukaan työvoiman liikkuvuus tulee kohdistumaan vain muutamiin jäsenvaltioihin.

Tutkimuksen mukaan uusien jäsenvaltioiden (8 maata) muuttovirta nykyisen EU:n alueelle tulisi olemaan noin 70 000 työntekijää vuosittain (tai 200 000 ihmistä, kun otetaan huomioon ne, jotka eivät ole töissä), edellyttäen työvoiman vapaan liikkumisen. Kahden seuraavan jäsenyyttä hakevan valtion (Romania ja Bulgaria) liittymisen lisäksi vuotuista arviota vielä 50 000 työntekijällä (tai 135 000 ihmistä).

Kyprosta ja Maltaa ei ole otettu huomioon näissä luvuissa niiden pienuuden vuoksi. Nämä muuttovirrat vähentyvät puoleen alkupe- räisistä määrästään kymmenessä vuodessa. Arviolta kaksi kolmasosaa tästä muuttovirrasta tulisi kohdistumaan Saksaan, eli noin 45 000 työntekijää vuosittain kahdeksasta jäsenehdokasmaasta ensimmäisinä vuosina. Toiseksi eniten muuttajia vastaanottaisi Itävalta, jonka osuus olisi noin 10 % kokonaismäärästä eli noin 8 000 työntekijää/vuosi.

Pitemmän ajan kuluessa kymmenestä uudesta jäsenvaltiosta EU:iin muuttaneiden määrä (ei vain työntekijät) nousisi vuoden 1998 tasostaan 830 000:sta saavuttaakseen huippunsa 3,9 miljoonaa noin 30 vuoden kuluttua liittymisestä. Näin ollen heidän osuutensa EU:n väestöstä kasvaisi nykyisestä 0,2

%:sta vuonna 1998 1,1 %:iin vuonna 2030 (European Commission 2001).

Entä Suomen osalta? Maahanmuuton ennustetaan kasvavan siten, että liikkumisen vapautumista seuraavana vuonna Suomeen muuttaa lähes 5000 ihmistä enemmän, kuin mitä muuttaisi liikkumisen ollessa rajoitettua (Laukkanen 2001). Tämän jälkeen muuttaminen vähenee varsin nopeasti, mikäli väestön liikkuvuus on rinnastettavissa niihin kokemuksiin, joita on saatu aiemmasta EU:n laajenemisesta, Saksojen yhdistymisestä sekä Pohjois-Amerikan vapaa-kauppa-alueen kehityksestä (NAFTA). Kaikesta seuraavan 30 vuoden aikana tapahtuvasta muutosta Suomen osuus olisi noin 43 000 henkilöä, eli 1,4 % kokonaisuudesta. Se on alle puolet siitä, mitä Ruotsin uskotaan vastaanottavan.

Laajenemisen jälkeinen liikkuvuus Viron ja Suomen välillä

Ellei suuria taloudellisia tai poliittisia muutoksia tapahdu, tulee suomalaisen työvoiman siirtyminen uusiin jäsenvaltioihin ja sieltä työvoiman muutto Suomeen olemaan melko vähäistä. Poikkeuksen tässä tekee Viro, josta on odotettavissa jonkin verran muuttopaineita (Koi-vukangas 1998). Erityisesti on otettava huomioon Viron suuri venäläisvähemmistö ja siihen kuuluvien ihmisten mahdollinen pyrkiminen Suomen työmarkkinoille. Myös Puolan mahdollisen EU-jäsenyyden myötä työvoiman liikkuvuus puolin ja toisin mahdollisesti lisääntyisi.

Suomessa on pelätty rajojen avautumisen aiheuttavan virolaisen työvoiman vyöryn Suomen työmarkkinoille. Muuttohalukkuutta on pyritty selvittämään useilla tutkimuksilla. Viimeisin aiheetta käsittelevä selvitys julkistettiin 26.3.2001. Sen mukaan vajaat 50 000 virolaista haluaisi Suomeen töihin Viron liittyttyä unioniin. Tutkimus tehtiin Viron ulkoministeriön ja sosiaaliministeriön toimesta kyselytutkimuksena Saar Poll -tutkimuslaitoksessa (Rislakki 2001). Tutkimuksen mukaan niistä, jotka arvioivat suurella todennäköisyydellä lähtevänsä Virosta ulkomaille töihin, 49 000 valitsisi Suomen. Seuraavaksi tärkeimpiä kohdemaita ovat Saksa ja Ruotsi. Tutkimuksessa ilmeni kuitenkin myös, että muuttojen toteutumiseen on monenlaisia esteitä, eikä Virosta EU-jäsenyyden myötä todellisuudessa tule syntymään mitään työvoimatulvaa ulkomaille. Ulkomaille haluavista 42 % oli työttömiä, eläkeläisiä, kotirouvia tai koululaisia. Tutkijat ovat sitä mieltä, että ulkomailta työskenteleminen on pikemminkin näiden ihmisten toiveuuni kuin realistinen toimintasuunnitelma. Vastaajista 65 % ei ole valmistellut muuttoa mitenkään, ei osaa kieliä, ei omaa kontakteja ulkomaille eikä ole koskaan työskennellyt kotimaansa ulkopuolella.

Uusimpien Suomessa tehtyjen tutkimusten tulokset virolaisten muuttohalukkuudesta Suomeen poikkeavat toisistaan huomattavasti. SAK:n selvityksen mukaan jopa 400 000 virolaista olisi kiinnostunut työskentelemään Suomessa. Talousneuvoston tutkimuksen mukaan sen sijaan noin 5 000 ihmistä saattaisi muuttaa Suomeen uusista EU-maista jäsenyy-

den toteutuessa. Nykyään virolaiset eivät kuitenkaan muuta yhtä helposti kuin vielä joitakin vuosia sitten esim. mansikanpoimijoiksi Suomeen. Nuoret ja koulutetut virolaiset valitsevat nykyisin työpaikkansa koulutuksensa mukaan. EU-pyrkimysten vauhdittamina ovat Viron koululaitokset tasavertaistamassa tutkintojaan EU-maiden tutkintojen kanssa. Viroon saapuu runsaasti työtarjouksia Suomesta, mutta kiinnostus niihin on lopahtanut. Poikkeuksena on kuitenkin it-alan osaajat, jotka ovat hyvin kysytyjä (Turun Sanomat 12.2.2001).

Virosta Suomeen muuttamista helpottaa se, että kieliongelmat ovat yleensä vähäisiä. Viron taluskasvu on kuitenkin saavuttanut hyvän vauhdin ja elintasoerot ovat sen myötä kaventumassa, mikä hillitsee muuttohalukkuutta. Eniten muuttamaan pyrkivien Viron venäläisten muuttoa rajoittaa kieliongelmien lisäksi ammattitaitoon liittyvät rajoitukset (Hjerpe 2000).

Virossa ajatus unioniin liittymisestä on herättänyt huolta aivoiennin lisääntymisestä. Viron opetus- ja palvelualojen työntekijäjärjestöjen keskusliitto TALO vaatii maalle 5–6 vuoden pituista siirtymäaikaa, jotta Viro ei menettäisi koulutettua työvoimaansa maastamuuton seurauksena. Liitossa pelätään, että Viron lahjakain väestönosa muuttaa pois Virosta parempien palkkojen toivossaan, ja tilalle muuttaa kehnoa väkeä muista Euroopan maista. Virossa työnantajat ovat arvostelleet virolaisen työvoiman ammattitaitoa, mikä on pitänyt palkat alhaisina. Maan rajojen ulkopuolella heidän ammattitaitoaan on arvostettu paremmin ja he ovat saaneet kotimaa-

hansa verrattuna huomattavasti parempaa palkkaa. Tällainen kehitys johtaa muuttojen lisääntymiseen, jolloin kouluttamiseen käytetyt kulut jäävät Viron maksettavaksi (Koulutetun työvoiman... 2001).

Työvoiman liikkuvuuden uudet muodot

Muuttamisen ennustetaan tulevan valikoivammaksi seuraavien 5–10 vuoden kuluessa, ja samalla liikkuvuuden luonne on muuttumassa. Tämän kehityksen myötä työssäkäynnin eri muodot painottuvat uudella tavalla eli aiemmin harvinaisemmat liikkuvuuden muodot yleistyvät. Tilapäisluonteinen työnteko kotimaan ulkopuolella lisääntyy, jolloin oleilu toisessa maassa on kestoiltaan rajallista. Lisäksi työntekijöiden muuttaminen maasta toiseen yrityksen sisällä yleistyy ja liikkuminen teollisen ja akateemisen työn välillä tulee joustavammaksi. Myös rajatyönteon arvellaan lisääntyvän (CEC 2001).

Parhaiten muuttajien valikoituminen tulee esille pitkälle erikoistuneen työvoiman piirissä, korkean teknologian yhteydessä ja kasvavilla teollisuudenaloilla, mukaan lukien palvelut. Jo 1990-luvun jälkipuoliskolla on kansainvälisillä työmarkkinoilla havaittu korkeaa koulutusta vaativien työpaikkojen lisääntyvän kolme kertaa nopeammin kuin mitä keskimääräinen työllisyys lisääntyy. Tämän seurauksena vähän koulutettujen, jotka ovat yliedustettuja työttömien joukossa, työllistyminen on ollut keskiarvon alapuolella.

Rajojen tuntumassa ihmisten on mahdollista käydä töissä toi-

nessa maassa ja asua toisessa. Tällainen rajatyönteko voi olla päivittäistä matkustamista edestakaisin maasta toiseen tai satunnaisempia jaksoja muutamista päivistä muutama viikkoon. Rajan yli työssäkäynti on riippuvainen kulkuyhteyksistä sekä matkakustannuksista (European Commission 2001). Lisäksi paikalliset olosuhteet vaikuttavat rajatyönteon yleistymiseen, esim. suurten tehtaiden tai kaupunkien sijainti lisää pendelöintiä rajan yli. Työmatkoista puhuttaessaakin olisikin syytä aina vertailla aikaetäisyyksiä, eikä varsinaisia fyysisiä etäisyyksiä. Rajatyönteosta hyötyy ennen kaikkea työtä tarjoava maa, joka mm. vastaanottaa työntekijän veromarkat ja osan kulutuksesta. Vastaavasti maa, jossa asutaan menettää tuloja. Rajatyönteon Suomen ja Viron välillä on arveltu rajojen avautumisen myötä yleistyvän. Nykyisen unionin alueella rajatyönteko on lisääntynyt. Vuonna 1995 noin 600 000 EU-kansalaista teki päivittäisen työmatkansa rajan yli, heistä noin puolet työskenteli unionin ulkopuolisessa maassa (Ulkoasiainministeriö 2001: 16).

Vapaamman liikkuvuuden vaikutus palkkoihin ja työttömyyteen Suomessa

Suomen tilannetta voidaan työllisyyden ja palkkatason osalta pitää poikkeuksellisen turvattuna. Ulkomaalaisten osuus väestöstämme on vain 1,7 %, mikä on EU-maista vähiten. Kun maassa asuvan ulkomaalaisväestön osuus on näin pieni, asettuvat uusien maahanmuuttajien palkat lähes aina kansalliselle tasolle. Näin käy todennäköises-

ti myös Suomessa, jossa järjestäytymisaste on korkea ja työehtosopimukset suurimmaksi osin yleisistovia (Laukkanen 2001). Poikkeuksen tästä tekevät ulkomaalaisten mukanaan tuomat uudet ammatit, joita kansalliset säädökset eivät vielä koske.

Vaikka työmarkkinoiden avautumisen myötä laajamittaista muutortyöntäystä Suomeen ei tulisikaan, ei tilannetta silti voida pitää täysin ongelmattomana. Potentiaalinenkin muutto voi jarruttaa palkkojen nousua niillä sektoreilla, joissa potentiaalista tarjontaa on (Hjerppe 2000). Enimmäkseen silloin on kyseessä matalapalkkaiset alat. Kilpailun kiristyminen aiheuttaisi sen, että erityisesti alemman palkkatason suhteellisen vähän ammattitaitoa vaativissa töissä palkkatasoon kohdistuisi jopa tiettyä alenempainetta, tai ainakin palkankorotuspaineet vähenisivät.

Elleivät työkustannukset Suomessa joustaa, pelätään kilpailun kiristymisen tai tuotannon siirtymisen takia työpaikkoja siirtyvän halvemmän kustannustason jäsenmaille. On syytä kuitenkin muistaa, että alemman kustannus- ja hintatason lisäksi hakijamaissa on myös merkittävästi alhaisempi tuottavuus kuin nykyisissä jäsenmaissa (VNK 2001). Niin Baltian kuin Itä-Euroopan maissa tuottavuus jää alle EU-maiden keskiarvon. Tämä heikentää näiden maiden hintakilpailukykyä. Paremmassa asemassa ovat vauraimmat hakijamaat.

Yleinen näkemys on, että työvoiman vapaampi liikkuvuus automaattisesti lisää työttömyyttä. Tästä on kuitenkin tutkimusten pohjalta varsin vähän näyttöä. Päinvastoin kasvuteorioiden pe-

rusteella voidaan ajatella, että uudistukset työmarkkinoilla voivat olla myönteinen talouden kasvusysäys myös Suomelle, ja että jarruttamisen sijaan ne voivat jopa piristää taloudellista kasvua. On myös arvioitu, että työvoiman lisäys johtaa vastaavan suuruiseen työllisyyden kasvuun noin viiden vuoden sisällä, eli lisäys tavallaan työllistää itsensä. Tällöin liikkuvuudesta hyötyisivät myös pääomatuloja saavat (Hjerppe 2000).

Viron taloudellinen tilanne ja kehitysnäkymät

Suurimmaksi osaksi uusien jäsenmaiden unioniin liittymisestä johtuva Suomeen muuttava ulkomainen työvoima on lähtöisin Virossa. Siksi on perusteltua selvittää erityisen tarkasti niitä tekijöitä, jotka auttavat arvioimaan Viron muuttopotentiaalia. Seuraavassa on koottu tietoa maan taloudesta, väestöstä sekä työmarkkinatilanteesta. Esitettyihin tilastotietoihin on syytä suhtautua tietyllä varovaisuudella, koska tilastoinnissa saattaa esiintyä puutteita ja lukujen taakse kätkeytyy mm. piilotyöttömyyttä. Esimerkiksi Virossa työttömäksi rekisteröitymisestä on varsin vähän hyötyä, koska työttömyysturva on niin pieni. Tämä puolestaan vääristää maan työttömyystilastoja.

Viron siirtyminen kohti vapaata markkinataloutta alkoi vuonna 1991. Suuria yhteiskunnallisia muutoksia seurasi tuotannon lasku ja elintason jyrkkä heikentyminen. Työllisyys väheni yli viidenneksellä, BKT jopa yli kahdella viidesosalla ja reaali-palkkaindeksi jopa vieläkin enemmän (Katus et

al. 2000: 4–5). Viro lähti taloutensa uudistamiseen vaikeammasta tilanteesta kuin useimmat muut Keski-Euroopan maat. Verrattuna esim. Tšekin tasavaltaan, Unkariin, Puolaan ja Sloveniaan, oli Viro huomattavasti valmistautunut muutosten seurauksiin. Lisäksi Viro joutui kahden muun Baltian maan tavoin uudelleen luomaan kansalliset instituutiot.

Vaikeista lähtökohdistaan huolimatta Viro on saanut taloutensa ponnekaaseen kasvuun. Maan viranomaiset lähtivät ennakkoluvottomasti liikkeelle ja olivat valmiita liberaaleihin talouden uudistuksiin. Makrotalouden vakauttaminen saavutettiin menestyksellisellä valuuttareformilla vuoden 1992 puolivälissä. Myös BKT lasku päättyi jo vuonna 1994 (Katus et al. 2000: 4–5). Vuonna 2000 talouskasvu oli arviolta noin 6,4 %. Kasvun ennustetaan hieman laantuvan vuonna 2001, mutta säilyttävän silti hyvän, 5,0–5,5 prosentin kasvuvauhdin. Kasvun hidastumiseen vaikuttavat viennin nousuvauhdin hidastuminen sekä työmarkkinatilanteen heikentyminen (Koulutetun työvoiman... 2001).

Rakennemuutos on toteutunut Virossa hyvin. Bruttokansantuotteesta 70 % tulee nykyään palveluista, lähes 30 % teollisuudesta ja vain noin 3 % maataloudesta. (CIA 2000). Rakennemuutokset työmarkkinoilla eivät johtaneet laajamittaiseen työttömyyden lisääntymiseen. (Katus et al. 2000: 4–5). Työttömyysaste on ollut kymmenen prosentin luokkaa koko 1990-luvun jälkipuoliskon ajan. Aivan viime aikoina työttömien määrä on lisääntynyt Virossa, kuten muissakin Baltian maissa. Työttömyys nousi vuonna 2000 Virossa 12,3

prosentista 13,7 prosenttiin eli korkeammaksi kuin Liettuassa, missä kasvua pidetään erityisen suurena (Viron Talousviikko 2001).

Viron viennin arvo vuonna 1999 oli 2,5 miljardia dollaria. Tärkeimpiä vientituotteita olivat mm. koneet, raakapuu ja puutavaratuotteet, tekstiilit, elintarvikkeet, metallit ja kemikaalit. Tuonnin arvo vuonna 1999 oli 3,4 miljardia dollaria. Maahan tuodaan mm. koneita, elintarvikkeita, kemikaaleja, metallituotteita ja tekstiilejä. Merkittävimmät kauppakumppanit ovat Ruotsi, Suomi, Venäjä, Latvia, Saksa ja Yhdysvallat. EU-maiden osuus kauppavaihdosta on selvästi suurin. Tammikuussa 2001 kokonaisviennistä kohdistui Euroopan unioniin 77 %. IVY-maiden osuus oli vain 3 %. Tuonnista EU-maiden osuus oli 55 % ja IVY-maiden 10 % (CIA 2000). Vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna oli vienti kasvanut 43 % ja tuonti 56 % (Koulutetun työvoiman... 2001).

Viron inflaatio oli 5 % vuonna 2000 (CIA 2000). Viron inflaatiohuipun ennustetaan olevan vielä tulossa. Helmikuussa 2001 kuluttajahinnat olivat 6,1 % korkeammat kuin vuotta aiemmin. Nousua tammikuusta oli 0,3 prosenttiyksikköä. Viron talouden on ennustettu kulkevan eri suuntaan euroalueen inflaation kanssa. Euroalueen inflaation on jatkuvasti hidastunut. Lokakuussa 2000 se oli 2,9 % ja tammikuussa 2001 enää 2,4 %. Viron inflaation uskotaan kuitenkin hidastuvan tämän vuoden jälkipuoliskolla, ja kääntyvän laskuun lähivuosien aikana (Koulutetun työvoiman... 2001).

Viron väestö on vähentynyt taasisesti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Maan väestökehitys

kääntyi laskuun vuonna 1990, ja sama suunta on jatkunut vuoteen 1999. Tuona ajanjaksona väkiluku väheni noin 125 000 ihmisellä, ollen noin 1 446 000 vuonna 1999 (SOE 1999a: 10, 46, 98).

Negatiivisen väestökehityksen taustalta löytyy kaksi tekijää. Ensimmäinen nettomuutto on ollut negatiivista vuosikymmenen alusta lähtien. Se saavutti huippunsa vuonna 1992, jolloin muuttotappio oli yli 33 000 asukasta. Suurimman lähtijäjoukon muodostavat venäläiset. Toiseksi Viron syntyvyyden lasku on ollut rajuinta koko Itä-Euroopassa (Hietanen 2000). Mitään yhtä, kattavaa selitystä alhaiseen syntyvyyteen ei ole. Ilmiö on yleiseurooppalainen, mutta muutokset ovat jyrkempiä Itä-Euroopassa. Katus arvioi, että Itä-Euroopan mullistukset ja epävarmuus tulevaisuudesta saattavat olla keskeisenä syynä ihmisten haluttomuuteen saada lapsia. Viime vuosina syntyvyyden lasku Virossa on päätynyt, mutta syntyvyys on edelleenkin vain 60 % Suomen tasosta. On ennustettu, että seuraavan kahdenkymmenenviiden vuoden aikana Viron väestömäärä vähenee 225 000 ihmisellä (Eva 1998: 9). Väestön vähenemistä pidetään yhtenä Viron suurimmista ongelmista.

Yhteenveto

Euroopan unionin laajeneminen itään on tulevaisuuden haaste, jossa yksi keskeisistä tekijöistä on työvoiman vapaan liikkumisen toteutuminen. Erityisen kiinnostavaa on se, paljonko lisääntyvistä muuttovirroista tulee kohdistumaan Suomeen. Viro on hakijamaista tärkein maa Suomen näkö-

kulmasta, koska se sijaitsee maantieteellisesti lähellä, kielimuuri maittemme välillä ei ole korkea ja elintasoerot ovat huomattavia.

Liikkuvuus nykyisen unionin alueella on vähäistä. Vuositasolla EU-kansalaisista muuttaa vain 0,4 % sen vakinaisesta väestöstä eli noin 1,5 miljoonaa ihmistä. Tämä on erittäin pieni osa väestöstä verrattuna esim. Yhdysvalloissa tapahtuvaan muuttoon. Liikkuvuus ei kosketa tasapuolisesti kaikkia jäsenvaltioita, ja ulkomaa-laisten osuus työvoimasta vaihtelee paljon maittain. Suomen liittyessä EU:hun pelättiin maahanmuuttajien vyöryä työmarkkinoille, mikä ei kuitenkaan toteutunut. Enemmänkin suunta on ollut päinvastainen, kun nuoret, hyvin koulutetut ja kielitaitoiset suomalaiset ovat hakeutuneet töihin muualle Eurooppaan. Vaikka liikkumisen esteet ovat unionin kehittämisen myötä vähentyneet, on EU:n alueella silti edelleen monia ihmisten vapaata liikkumista rajoittavia tekijöitä.

Tulevan itälaajenemisen vaikutusten ennustamisessa voidaan

vertailukohteena käyttää unionin aiemmasta laajenemisesta saatuja kokemuksia. Erityisesti Espanjan, Portugalin ja Kreikan liittyminen EU:hun 1980-luvulla vastasi monelta osin nykyistä tilannetta. Tuolloin sovittiin seitsemän vuoden siirtymäajasta, jota myöhemmin kuitenkin lyhennettiin. Laajentumisella ei myöhemmissä tutkimuksissa havaittu olleen merkittävää vaikutusta muuttovirtoihin.

Itälaajentumisen seurauksena Suomeen kohdistuvasta muuttopaineesta suurin osa on lähtöisin Virossa. Vaikeista lähtökohdistaan huolimatta Viro on saanut taloutensa ponnekkaaseen kasvuun. BKT lasku päättyi jo vuonna 1994, ja vuonna 2000 talouskasvu oli arviolta noin 6,4 %. Talouden suurimpiin ongelmiin kuuluu inflaatio, jota ei yrityksistä huolimatta ole saatu yleiseurooppalaiselle tasolle. Synkimmissä arvioissa inflaatiohuipun on arvioitu olevan vielä edessä. Kaupankäynnin osalta Viro on hyvin integroitunut Eurooppaan. Väestön väheneminen on Virossa huomattavan nopeaa, mihin ovat syynä alhainen synty-

vyys ja maastamuutto. Syntyvyyden aleneminen on ollut rajuinta koko Euroopassa. Virossa on suuri venäläisvähemmistö, joka on virolaisia halukkaampia muuttamaan. Muuttoa Suomeen rajoittavat kuitenkin kieliesteet ja ammattitaidon puute.

Paljon on ennustuksia tehty siitä, kuinka muuttoliike tulee uusien jäsenvaltioiden myötä kehittymään. Ennustukset eroavat toisistaan merkittävästi, mutta yleisesti ottaen ollaan sitä mieltä, että mitään dramaattista itä-länsi-suuntaista muuttoaaltoa ei ole odotettavissa, eivätkä vaikutukset työmarkkinoihin tule olemaan suuria. Pitkän ajan muuttopotentialiksi uusista jäsenvaltioista on arvioitu noin 1 % nykyisen unionin väkiluvusta, mutta ennustusten välillä on huomattavia eroja. Suomessa maahanmuuttajien osuus väkiluvusta on EU:n alhaisin eli 1,7 %. Meillä on pelätty lisääntyvän ulkomaisen työvoiman kasvattavan suomalaisten työttömyyttä ja alentavan palkkatasoa. Näille peiloille ei tutkimuksista juurikaan ole saatu tukea.

Kirjallisuus

- CEC (2001). Communication from the Commission to the Council New European Labour Markets, Open to All, with Access for all. Commission of the European Communities. Bryssel, 28.2.2001.
- CIA (2000). The World Factbook 2000. Poland [online] viitattu 20.3.2001. Saatavissa: <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook>
- European Commission (2001). The Free Movement of Workers in the Context of Enlargement. Information note. 6.3.2001.
- EVA (1998). Viron huominen. Raportti nykypäivästä ja tulevaisuudesta. 94 s. Helsinki.
- Hietanen, L. (2000). Viron väestökato lienee maailmanennätys. Turun Sanomat 23.8.2000.
- Hjerpe, R. (2000). EU:n laajeneminen ja muuttoliikepainet. In Elli Heikkilä (ed): Muuttoliikkeet vuosihannenvaihtuessa – halutaanko niitä ohjata? Muuttoliikesymposium 2000. Siirtolaisuusinstituutti, Siirtolaisuustutkimuksia A 24.
- Katus, K., A. Puur & L. Sakkeus (2000) Fertility and Family Surveys in Countries of the ECE Region. Standard country report. Estonia. United Nations Economic Commission for Europe. United Nations Population Fund. Economic studies No. 10n.
- Koivukangas, O. (1998). Muuttoliike Suomen ja uusien EU-maiden

välillä arvioidaan vähäiseksi. Poikkeuksena Viro ja osin Puola. VATT:n EU-laajenee -seminaari Helsingissä 17.11.1998. Koulutetun työvoiman pelätään katoavan Virosta EU:n myötä (2001). Muistio. Saatu sähköpostina J. Toppilalta 14.3.2001. Laukkanen, E. (2001). EU:n laajentuminen ja maahanmuutto. s. 62–73. Työpoliittinen Aikakauskirja 1/2001.

Rislakki, J. (2001). 50 000 virolaista haluaisi Suomeen töihin. Helsingin Sanomat 27.3.2001. SOE (1999a). Population. General Demographical Data 1998. Statistical Office of Estonia. Yearbook. 149 s. Tallinn. Turun Sanomat 12.2.2001. Virolaisten kiinnostus Suomeen vähentynyt. Työministeriö (1998). Euroopan unionin laajentumisen vaikutuk-

sista työvoiman liikkuvuuteen. Työhallinnon julkaisu nro 192. 27 s. Helsinki.

Ulkoasiainministeriö (2001). Euroopan unionin laajentuminen. Eurooppa-tiedotus 121/2001.

Viron Talousviikko (2001). Työllisyystilanne heikkenee Baltiassa. Saatu sähköpostina J. Toppilalta 26.3.2001.

Muuttoliikkeen ja etnisyydetutkimuksen (MEV) seminaari pidettiin 5.10.2001 Siirtolaisuusinstituutissa. Fulbright-luennoitsija ja -tutkija *Brian Magnusson* (kuvasa tutkimuspäällikkö Elli Heikkilän kanssa) Jyväskylän yliopistosta esitelmöi teemasta *"Immigrants in the Land of the Makah – The Scandinavian Settlement at*

Lake Ozette, Washington". Hän kuvasi skandinaavisen asutuksen syntyä ja sen hajoamista Lake Ozetten alueella. Esitelmän pohjana oli laaja diakuvasarja. Tutkija *Mika Rantanen* (kuva oikealla) Siirtolaisuusinstituutista toi esitelmässään esiin syrjinnän heijastumista pilakuvissa: *"Cartoon as Reflector of Class Hat-*

red". Hän havainnollisti uutta tutkimusmetodia useilla alan tuotoksilla ja totesi, että usein kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa. Pilapiirroksot ovat Mika Rantasen analyysin kohteena myös hänen tulevassa väitöskirjatyössään.